

Trávníček, František

Postavení skladby v nauce o jazyce

In: *Otázky slovanské syntaxe : sborník brněnské syntaktické konference*, 17.-21.IV.1961. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 15-22

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119373>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZÁKLADNÍ OTÁZKY SYNTAXE

POSTAVENÍ SKLADBY V NAUCE O JAZYCE

FRANTIŠEK TRÁVNÍČEK (Brno)

1. Je nepochybné, že skladba zaujímá významné místo v jazykozpytě, a to v rámci mluvnice. Ale ne ojediněle byly a jsou jisté rozpaky při stanovení její konkrétní a speciální obsahové naplně a její celkové systematiky. I otázka na pohled vzdálená, zda do mluvnice náleží nauka o tvoření slov, týká se skladby potud, že obě otázky je třeba řešit z nějakého společného, obecného zorného úhlu.

Kladu si úkol užší — podat rámcový obraz o vlastní obsahové náplni syntaxe, o její tematice i problematice, která by byla základem, východiskem též její systematiky. Domnívám se, že obojí stránka musí být v souladu.

Využívám tu dosavadních výtěžků jazykozpytu, které lze zajisté kriticky hodnotit, ale nikoli prostě pomíjet.

Je třeba vyjít z podstaty jazyka jako společenského jevu. Zásluhou marxistických klasiků pokládáme za objektivní poznatek, že jazyk tvoří dialektickou jednotu s myšlením, tj. s nejvyšším stupněm lidského poznání. Jazyk je materiální realizace myšlení, jeho výraz, sloužící vzájemnému dorozumívání lidské společnosti.

Dialektická jednotka jazyka s myšlením znamená, že jazyk mimo myšlení, sám o sobě neexistuje a že je třeba zkoumat veškeré jazykové dění se zřetěním k myšlenkovému, poznávacímu obsahu a k jeho úkonu, nechceme-li upadnout do prázdného formalismu.

Jazyk, nejso však s myšlením totožný, nevyjadřuje myšlení v celém jeho průběhu, nýbrž v jistých zobecněných podobách, které jsou sdělné, slouží vzájemnému dorozumívání.

Gnoseologie rozlišuje dvě základní podoby myšlení: pojem a myšlenku.

Pojem je ta podoba myšlení, v které se odrážejí obecné a podstatné vlastnosti předmětů a jevů neboli věcí objektivní skutečnosti.

Myšlenka je ta podoba myšlení, v které se odrážejí aktuální vztahy, spojitosti mezi věcmi.

V jazyce odpovídá pojmu slovo, myšlence pak věta. Slovo *nůž* vyjadřuje pojem nože, označuje všechny předměty, jejichž společnou podstatnou vlastností je to, že se jimi řeže. Věta *žák píše* vyjadřuje myšlenku postihující vztah mezi žákem a psaním; to, že žák tuto činnost vykonává. Ve větě *nůž je ostrý* jde o vztah mezi nožem a jistou vlastností; o to, že je nůž jejím nositelem.

Pojem a myšlenka nejsou dvě podoby lidského myšlení od sebe ostře odlišné, nýbrž mezi sebou dialekticky spjaté. Postihuje-li myšlenka vztahy mezi věcmi, znamená to, že lexikální pojmy, v kterých se poznání těchto věcí odráží, jsou nositeli vztahů. Pojmy, vyjadřované slovy, tvoří poznávací, obsahový rámec myšlenky.

Samy o sobě existují pojmy jako předmět, téma myšlení, jako něco, nač myslíme, k čemu se naše myšlení upíná. Mohu si myslet např. pojem nože. To je však pouze obsah mého vědomí, tj. vědomí jednotlivce, ale společenský úkon má toto poznání teprve tehdy, až je v jazykovém rouchu sdělím. To je jeho vlastní poslání, neboť „výměna myšlenek je neustálá a životní nutnost“, jak napsal Stalin.¹

Obsah svého vědomí mohu sdělit větami, např.: *mám na mysli nůž; jde mi o nůž*. Mohu též říci prostě: *nůž*. To však není pouhé slovo jako výraz příslušného pojmu, nýbrž věta, výraz myšlenky téhož obsahu, jaký mají připomenuté věty. Bude o tom ještě řeč v odstavci 3.

Dialektická souvislost pojmu s myšlenkou je odrazem dialektiky objektivní skutečnosti. V ní existují jednotlivé předměty a jevy neboli věci, ale nikoli samy o sobě, izolovaně, nýbrž ve vzájemných vztazích a závislosti. Jednotlivé věci postřehujeme samy o sobě svými smysly, ale myšlení je vyšší stupeň poznání, který postihuje též právě ony vzájemné vztahy mezi jednotlivými věcmi.

2. Je-li jazyk nástrojem lidského myšlení a dorozumění a jestliže se dorozumíváme ve větách, plyne z toho, že je věta základní útvar jazykového dění, a proto musí být k poznání věty přímo nebo nepřímě zaměřeno veškeré zkoumání jazyka.

Je však třeba, aby věta jako výraz myšlenky byla speciálním předmětem jedné z dílčích jazykovědných disciplín. Nazvěme tuto disciplínu tradičním názvem syntax, skladba a zařaďme ji do širší skupiny jazykovědných disciplín, do tzv. gramatiky.

Není možné Miklosichovo pojetí skladby bez věty ani Riesovo pojetí skladby jako nauky o slovních spojeních.

Nebylo by správné dovolávat se tu dvou Stalinových výroků z marrovské diskuse. Prvního, že „gramatika stanoví pravidla изменения слов, правила соединения слов в предложении“. Druhého že „gramatika (morfologie, syntax) je soubor pravidel об изменении слов и сочетании слов в предложении“.²

Stalin sice o spojování slov mluví, ale spolu s изменением слов, a tyto dva jevy pokládá za prostředky, kterými vzniká věta jako materiální ztvárnění myšlenky. Stalin vychází z věty; větu považuje za základní sdělný jazykový útvar.

Spojování slov, stejně jako jejich změny, je třeba v mluvnické zkoumání vycházet z věty, se zřetelím k úkonům ve větě. Jinak by bylo možné zkoumat spojování slov pouze po stránce lexikální, ale ta sama o sobě do syntaxe nenáleží, jsouc předmětem lexikologie.

3. Pravíme-li, že v jazyce odpovídá pojmu slovo, myšlenka věta, nelze to chápat

¹ *Marxismus a otázky jazykovědy*, vydání ČSAV z r. 1955, 35 (čes. překlad).

² Tamtéž, 34, 36.

v tom smyslu, že je slovo prius a věta posterius. Existuje slovo i věta, ale v nedílné dialektické jednotě. Slovo existuje buď jako věta sama nebo jako člen věty.

Ve větě *Praha je město* je slovo *Praha* členem věty, podmětem. Zvolá-li však průvodčí vlaku *Praha!*, je to věta, slovo s větnou platností, slovo ve větném úkonu. Znamená totéž co věta „tato stanice je Praha“, „jsme ve stanici zvané Praha“ apod.

Větná platnost izolovaného slova není v rozporu s pojmovou povahou slova, nýbrž vyplývá z dialektiky myšlení, která je odrazem dialektiky v objektivní skutečnosti. Pojem, vyjadřovaný slovem, vzniká stejně jako myšlenka v procesu myšlení, srovnáváním jisté věci s jinými; poznáním jejich vztahů k nim, jejich podstatných vlastností a abstrakcí rysů nepodstatných.

Na to zřetelně ukazuje ta závažná okolnost, že obsah pojmu lze pochopit a sdělit jen v podobě myšlenky vyjádřené větou, tj. útvarem, který postihuje vztahy mezi věcmi. Např. pojem nože lze vyjádřit větou „nůž je nástroj na řezání“ nebo „nůž je to, čím se řeže“, jak se říká lidově.

Jako poznání hotové, vyjádřené slovem, týká se však pojem jen věci samé, bez přímého zření k věcem jiným. V pojmu vyjádřeném slovem vrcholí naše poznání věcí samých. V tom se liší pojem od myšlenky, která naopak postihuje veskrze vztahy mezi věcmi. Ale v procesu myšlení, v myšlence, probíhající za konkrétní situace a vyjadřované větou, aktualizuje se geneticky vztahová povaha pojmu vyjádřeného slovem, vystupují vztahy příslušné věci k věcem jiným a pojem nabývá úkonu myšlenky, slovo úkonu věty. Srov. ještě v odstavci 6.

4. Řekl jsem, že je skladba nauka o větě jako výrazu myšlenky, tj. aktuálního poznávacího dění, v kterém se odrážejí vztahy mezi věcmi, existující v objektivní skutečnosti.

Namítnete mi, že není dosud jednoty v pojetí myšlenky, neboť gnoseologie, logika mluví zpravidla o soudu nebo o jeho složitějším útvaru, o úsudku. Akademik V. V. Vinogradov právem napsal, že „sami logikové nemohou přijít k přesnému závěru o tom, zda všechny typy vět vyjadřují soud“.³

Je jisto, že se každý soud vyjadřuje větou, ale lze např. tázací větu pokládat za soud?

Domnívám se, že situace jazykovědy není tak obtížná, jak by se zdálo, a že její dosavadní potíže nebo rozpaky vyplývají z poněkud neústrojně chápaného vztahu k logice. Obě vědy přihlížejí k myšlení, ale různě: logika zkoumá formy a zákony myšlení jako odrazu objektivní skutečnosti ve vědomí lidí, kdežto jazykověda se obírá s materiálními výrazovými prostředky myšlení.

Vztah obou věd k myšlení je podstatně různý, a proto nemůže jazykověda prostě přejímat logické kategorie, které postihují sám poznávací obsah myšlení a jeho vztah k objektivní skutečnosti. Logika přihlíží též k jazykovému výrazu myšlení, ale struktura jazykového výrazu myšlení není pro logiku základním kritériem kate-

³ Вопросы языкознания 1954, č. 1, 11.

gorií. Jazykověda naopak z výrazové struktury myšlení vychází a zkoumá, jaký poznávací obsah, jaké jeho formy tato struktura vyjadřuje.

Jazykověda nemůže prostě z logiky přejmout soud jako základní syntaktický útvar. Pro logiku je soud myšlenkové dění, kterým se něco tvrdí nebo popírá; např. *žák je pilný*.

V tomto soudu se odráží vztah mezi žákem a vlastností, pílí; ale tento vztah je obsahem též jazykových útvarů *je žák pilný?* a *kež je žák pilný!*

To znamená, že je vztah mezi věcmi obecnější poznávací kategorie než soud. Soud je jen jedna z podob, v kterých se vztahy mezi věcmi odrážejí. Neboli: vztahy mezi věcmi jsou rozličné a vyjadřují se též jinak než tvrzením nebo popíráním.

Syntax se nemůže omezit jen na soud, nýbrž musí přihlížet ke všem výrazům, které jazyk na vyjádření vztahu mezi věcmi má.

Docházíme k obecné kategorii věty jako výrazu myšlenky, tj. poznávacího dění, v kterém se odrážejí vztahy mezi věcmi.

5. Dalším úkolem syntaxe je postihnout rozdíl mezi oněmi trojimi větami. Ukaže se, že se od sebe liší podle různého vztahu, který zaujímá mluvčí k jejich obsahu.

Větou *žák je pilný* uvádí mluvčí její obsah jako prostě existující v objektivní skutečnosti, tento obsah prostě oznamuje. Mluvíme o větách oznamovacích, jejichž podstatný rys je slovesný indikativ. Jde tu o poznávací vztah mluvčího k myšlence.

Větou *je žák pilný?* vyjadřuje mluvčí svou nejistotu, neznalost myšlenkového obsahu a žádá od posluchačů jeho potvrzení nebo zamítnutí. Mluvíme o větě tázací, charakterizované zvláštní intonací v rámci indikativu. Jde též o jistý volní vztah mluvčího k obsahu věty, a to vztah vyplynulý z individuálního nedostatku poznání.

Nedostatek poznání se týče v uvedeném příkladě přísudku. Mluvíme o otázce zjišťovací.

Může se týkat jiného větného členu, např. *kdo to byl?*; *kdy to bylo?* Mluvíme o otázce doplňovací.

A větou *kež je žák pilný!* vyjadřuje mluvčí svůj volní vztah k obsahu myšlenky v tom smyslu, aby se vztah k pílí realizoval.

Nebudu tuto stránku věty rozvádět, protože jde mi o vztah mluvčího k obsahu věty pouze jako o jeden základní princip větné stavby. Jen letmo připomínám, že se namnoze rozlišují podle dvojího volního vztahu mluvčího věty práci a rozkazovací a že je záhodno rozlišovat ještě samostatné věty podmínkové; např. *já bych tam nešel*. A dodávám, že vedle poznávacího a volního vztahu mluvčího k obsahu věty vyjadřuje jazyk osobitými výrazovými prostředky též vztah citový; např. podiv ve větě *copak ty o tom nevíš?* Nedbat jich znamená pomíjet výrazný větný typ, ke kterému patří též tzv. řečnické otázky.

Tyto vztahy mluvčího k obsahu věty — nazvěme je souhrnně větná modálnost — tvoří nesporně složitou, ale základní větnou tematiku, závažnou tím, že je jedním z nositelů těchto vztahů mluvčí, aktivní činitel dění myšlenkového a jazykového.

Domnívám se, že jsme dosud tomuto větotvornému činiteli nevěnovali plnou pozornost. Je však třeba postihovat všechny výrazové prostředky mluvnické.

6. Vidíme, jak zřetel ke vztahovosti myšlenky vede k poznání různých větných typů, které tvoří náplň syntaxe. V tom se ukazuje plodnost tohoto zřetele pro syntaktickou tematiku i systematiku.

Princip vztahovosti se osvědčuje dále v otázce tzv. vět jednočlenných, o kterých byla řeč v odstavci 3. Jde o věty slovesné (*prší*), čistě i sponově jmenné (*pozor!*; *je teplo*) a citoslovesně (*bác*). Shodují se s větami dvoučlennými v tom, že vyjadřují vztahy mezi věcmi. Proti větám dvoučlenným, kde jsou oba nositelé vztahu vyjádření pojmově, slovně, druhou signálovou soustavou, je ve větách jednočlenných slovně vyjádřen jen jeden nositel vztahu. Druhým nositelem je jistý úsek objektivní skutečnosti, ke kterému se myšlenka upíná a který vystupuje ve vědomí mluvčího a účastníků projevu buď jako smyslový vjem nebo pamětní obraz, tj. s pomocí první signálové soustavy.

Že toto doplňování obou signálových soustav není na překážku tomu, uznávat jednočlenné věty za skutečné věty, přesvědčivě dokazuje P. S. Popov ve své významné stati *Диалектика суждения*, str. 200—201.⁴

Součinnost první signálové soustavy s druhou existuje v poznávacím dění stále, takže jazykoveďa ji nemůže pomíjet. Naskytuje se jí vděčná úloha, aby z výrazových prostředků starších a dochovaných do dneška konkrétně zjišťovala podíl první signálové soustavy při vyjadřování myšlenek a tím při poznávacím dění samém.

7. Dosud jsme měli na mysli věty samostatné, jednoduché. Princip vztahu vystupuje však zřetelně i v souvětí. Jednotlivé souvětí věty i celá souvětí mají podle vztahu mluvčího k jejich obsahu touž povahu jako věty samostatné. Souvětí *žák sedí a píše* je oznamovací, souvětí *kdybych byl mohl, byl bych přišel* podmínkové. V souvětí *ptal se, kdo to je* je první věta oznamovací, druhá tázací. Atpod.

Vedle toho však jde o poznávací vztah celých vět souvětých mezi sebou. Každá jednotlivá věta vyjadřuje nějaký vztah a ten jako celek může tvořit vyšší vztahovou jednotku se vztahem obsaženým ve větě druhé. Např. v souvětí *žák sedí a píše úlohu* jde o tzv. slučovací vztah mezi obsahem obou vět. Nebo v souvětí *bude-li pršet, nepříjdu* vyjadřuje 1. věta podmínku věty 2., oznamovací.

Vidíme, že jsou tu nositeli vztahů celé věty a že jde o vztahy složitější než ve větách jednoduchých a tedy též v podstatě jiné. Lze mluvit o vztazích souvětých, kdežto ve větách samostatných jsou vztahy větné.

Podrobnější zkoumání souvětých vztahů zjišťuje, jaké výrazové prostředky souvětí si jazyk vytvořil a jaké vztahy jimi vyjadřuje.

8. Viděli jsme, že vztahové pojetí věty vede k rozlišování různých větných i souvětých typů, k nauce o větě jako o celku.

⁴ Ve sborníku Академику Виктору Владимировичу Виноградову к его шестидесятилетию, АН СССР, 1956.

Toto pojetí se ukazuje plodné i pro hlubší poznání struktury vět jednotlivých, a to jak samostatných, tak souvětých.

Ve větě *žák je pilný* jde o vztah, jehož lexikálními nositeli jsou substantivum *žák* a adjektivum *pilný*. Tytéž nositele má vztahové spojení *pilný žák* ve větě *pilný žák píše*. Ale přesto je mezi nimi podstatný rozdíl. Ve větě *žák je pilný* je vztah mezi žákem a pílí větotvorný, tj. jeho vyjádření je samo myšlenkou. Avšak ve větě *pilný žák píše* je tento vztah členský, tj. tvoří jen součást myšlenky a jeho výraz *pilný žák* je jen členem věty, podmětem.

Tak definujeme větu jako výraz myšlenky, která postihuje vztahy mezi věcmi, musíme mít na paměti, že podstatu myšlenky a věty tvoří vztahy jisté povahy. Bylo by možné se s tím spokojit, protože prakticky ve většině případů cítíme, co větou, tj. výrazem myšlenky, je a co není. Věda však musí usilovat nejen o zjištění jevů samých, nýbrž i jejich podstaty.

V rámci svého širšího referátu mohu a chci k této nepochybně závažné a složité otázce přispět jen několika obecnějšími poznámkami.

9. Je třeba vyjít z uvedené okolnosti, že větotvorné i členské vztahy mohou být co do lexikálního obsahu stejné. Srov. onu dvojici *žák je pilný* a *pilný žák píše*. Z toho vyplývá, že rozdíl mezi vztahy větotvornými a členskými nezávisí na jejich obsahu, nýbrž záleží v jejich myšlenkovém pojetí a v jazykovém vyjádření.

Je-li věta aktuální proces myšlení, probíhající ve vědomí mluvčího a účastníků projevu za konkrétní situace, týká se to zajisté právě vztahu větotvorného, který tvoří obsahový základ věty. Neboli: větotvorný vztah vystupuje v lidském vědomí jako aktuální poznávací proces. A vztah členský — jako hotový produkt myšlení.

Tento rozdíl mezi vztahy větotvornými a členskými se zřetelně odráží v té okolnosti, že se členské vztahy vyskytují vždy vedle větotvorného, nikdy samy o sobě. Členské vztahy se navrstvují na vztah větotvorný, jsou jeho doplňkem. Větotvorný vztah je mezi podmětem a přísudkem a buď na podmět nebo na přísudek nebo na oba dva hlavní členy navrstvují se vztahy členské. Např. *žák píše*||*pilný žák píše*||*žák píše úlohu*||*pilný žák píše domácí úlohu*.

Jinými slovy: jedním z nositelů členského vztahu je vždy jeden z hlavních větných členů. Jsou případy složitější, např. *velmi pilný žák píše*, kde je vztahová dvojice *velmi pilný* bez hlavního členu větného, ale tato dvojice není samostatná, nýbrž celá tvoří dvojici s podmětem *žák*. Podobně ve větě *přijdu dnes večer* náleží spojení *dnes večer* jako celek k přísudku *přijdu*.

Ve větách jednočlenných, kde jeden nositel větotvorného vztahu slovně vyjádřen není (odst. 6), navrstvují se členské vztahy jen na člen slovně vyjádřený: *pořád* | *prší*; *velká* | *škoda* (= je velká škoda); *bác* | *s tím na zem*.

Ve větách typu *zakázaná cesta* jde buď o spojení větotvorné, mají-li smysl: „tato cesta je zakázaná“. Pak je *cesta* podmětem a *zakázaná* přísudkem, tj. věta se chápe za dvoučlennou. Nebo jde o spojení členská, mají-li smysl: „*to je zakázaná cesta*“.

Větovný vztah je mezi *to* a *zakázaná cesta*, kde je *zakázaná* přívlastkem k přísudkovému substantivu *cesta*.

10. Povaha myšlenky jako aktuálního dění vystupuje zřetelně ve větách slovesných, neboť jejich určité sloveso vyjadřuje děj, činnost, tj. pohyb v místě a v čase, ať je to pohyb mechanický — z jednoho místa na druhé — nebo nějaký jiný, prostě změna. Např. *žák píše; píše*.

Tak je tomu do značné míry též ve větách sponově jmenných, protože spona vyjadřuje čas, změnu v čase; např. *žák je pilný*. Spona nevyjadřuje pohyb sám, abstrahuje od něho, ale ve vědomí se odstín pohybovosti namnoze aktuálně pociťuje. Srov. lidové *učiteluje* místo „je učitelem“, *řediteluje* = „je ředitelem“. Smysl je: „působí jako učitel, ředitel, koná učitelskou, ředitelskou práci“.

A je tomu tak i ve větách jmenných, neboť mají nulovou sponu, platnou pro indikativ přítomnosti; např. *mladost radost* = „mladost je radost“.

A věty citoslovné mají často povahu slovesnou, tedy dějovou; např. *hr na ně!*; *pes hop přes plot*.

Ve vztahových spojeních členských toto dějové pojetí neproniká; např. ve spojení *pilný žák* ve větě *pilný žák píše úlohu*.

Snahou o zřetelnou dějovost vysvětlíme si jednak historický vývoj od vět nesponových ke sponovým, růst spony, a jednak změnu citoslovcí v slovesa: *bác* v *bacit*, *bácnout*, *bacat* atd.

Oba historické jevy jsou v své podstatě verbalizace věty, pronikání určitého slovesa jako osobité morfologické struktury, jako slovního druhu místo slovního druhu jmenného a citoslovečného.

Ve spojeních členských aktuální dějovost nevystupuje, protože členská spojení jen doplňují spojení větovná. Snad přesněji by bylo možno říci, že členská spojení mají dějovost jen druhotnou, nepřímou, jen prostřednictvím spojení větovného.

11. Dějovost větovného spojení, projevující se zřetelně po stránce výrazové, úzce souvisí s jistou stránkou poznávacího, myšlenkového procesu.

Jde o to, co praví P. S. Popov⁶ se zřetěním k logickému soudu: „V přírodě jsou jednotlivé jevy, věci nositeli různých kvalit, vlastností, vztahů, zákonitostí. Tyto vlastnosti. . . jsou ve skutečném světě neoddělitelné od svých nositelů; avšak myšlení rozštěpuje za účelem poznání tuto jednotu předmětu a jeho rysů jako jednotu protikladů.“

Platí to o myšlence vůbec. Myšlenka vyjádřená větou *žák je pilný* rozštěpuje objektivní jednotu vlastnosti a jejího nositele a staví nositele vlastnosti a ji samu proti sobě do dialektického protikladu, a to jako výsledek poznávací analýzy.

A tak pravíme-li, že je myšlenka aktuální poznávací dění, záleží toto dění právě v analýze objektivní skutečnosti. Analýza je vlastní základ dějovosti myšlenky.

Jinak je tomu v členském spojení *pilný žák* věty *pilný žák píše*. Poznání nositele

⁶ Viz stať uvedenou v pozn. 3, 202.

vlastnosti a jí samé je odrazem analýzy objektivní skutečnosti, ale je pojato a vyjádřeno nikoli jako dění, nýbrž synteticky, jako poznání hotové.

12. Ukazuje se, že ty vztahy mezi věcmi, které tvoří svou dějovostí podstatu myšlenky, jsou zahrnuty v definici myšlenky jako procesu myšlení, aktuálně probíhajícího ve vědomí mluvčího a sdělně zaměřeného. Tu okolnost, že myšlenka může obsahovat i vztahy, které samy o sobě myšlenku netvoří, lze ponechat až do podrobnějšího rozvedení definice.

I definice věty jako výrazu myšlenky plně dostačuje a rozdíl mezi vztahy věto-
tvornými a členskými je předmětem podrobnějších výkladů o větě.

Vztahová poznávací povaha myšlenky a věty je podle mého přesvědčení úhelný kámen syntaxe. Z této povahy vyplývá nejen syntaktická tematika a systematika, o které jsem dosud mluvil, totiž větné typy samostatné i souvětí, nýbrž i tematika a systematika další, totiž zkoumání různých syntaktických prostředků, sloužících k vyjadřování vztahů ve větě. To je pole v dosavadní jazykovědě poměrně obsáhle zpracované a zahrnující hlavně nauku o slovních druzích a tvarech neboli významosloví.

Proto rámcovým obrazem o poznávací povaze myšlenky a věty pokládám svůj referát za uzavřen. Chtěl bych dodat jen jednu obecnou poznámku o připomenuté další syntaktické tematice a systematice.

Při jejím podrobnějším zpracování opouští se leckdy zření k poznávací podstatě věty, k tomu, že v ní jde o vyjadřování vztahů mezi věcmi. To vede na jedné straně k výkladům povahy lexikální, nikoli syntaktické, na druhé straně k úplnému pomíjení stránky lexikální. Tato druhá krajnost uvádí k výkladům spekulativním, formalistickým a to je úspěšnému rozvoji syntaxe na újmu. Ochuzuje skladbu o její nemalý význam pro poznání lidského myšlení, jeho vývoje, zřetelně se v jazyce zrcadlícího. Nezapomínejme na to, že Lenin s důrazem uvádí dějiny jazyka mezi těmi oblastmi vědění, „z kterých se má vytvořit teorie poznání a dialektika“.⁶

⁶ *Filozofické sešity*, čes. vydání z r. 1963, 289.